BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI INTERNET-RISK PROFILAKTIKASIGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

N.T.Mamatxanova
Kreativ pedagogika va psixologiya kafedrasi
dotsenti Pedagogika fanlari bo'yicha Falsafa doktori PhD

Annotatsiya. *Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni internet-risk profilaktikasiga tayyorlashning pedagogik va psixologik mexanizmlari yoritilgan. XXI asrda internet ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan bo‘lsa-da, u bilan bog‘liq xavf va tahdidlar ham ortib bormoqda. Tadqiqotda internet-risk tushunchasining mazmuni, uning ijtimoiy-psixologik ta’sirlari va ta’lim muassasalarida yuzaga keladigan muammolar tahlil qilindi. Pedagogik mexanizmlar sifatida raqamli savodxonlik, axborot madaniyatini shakllantirish, interaktiv metodlardan foydalanish samarali ekani qayd etildi. Psixologik mexanizmlar esa empatiya, stressni boshqarish, qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan bog‘liq bo‘lib, o‘qituvchi va o‘quvchilarni internetdagi xavflardan himoya qilishga yordam beradi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida taqqoslama tahlillar amalga oshirilib, milliy ta’lim tizimi uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Xulosa sifatida, bo‘lajak o‘qituvchilarni internet-risk profilaktikasiga tayyorlash ularning kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi bo‘lib, yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilishning samarali vositasi ekanligi ta’kidlandi.*

Kalit so’zlar. *Bo‘lajak o‘qituvchilar, internet xavfsizligi, internet-risk, profilaktika, pedagogik mexanizmlar, psixologik mexanizmlar, raqamli savodxonlik, axborot madaniyati, kiberbulling, onlayn tahdidlar.*

PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF PREPARING FUTURE TEACHERS FOR INTERNET RISK PREVENTION

Abstract. *This article examines the pedagogical and psychological mechanisms of preparing pre-service teachers for internet-risk prevention. In the 21st century, the internet has become an integral part of the educational process, yet the risks and threats associated with its use have also increased. The study analyzes the concept of "internet risks," its socio-psychological impact, and the challenges that arise within educational institutions. Pedagogical mechanisms identified include the development of digital literacy, the formation of information culture, and the application of interactive teaching methods. Psychological mechanisms are linked to the development of empathy, stress management, and decision-making skills, which contribute to protecting both students and teachers from online threats. Furthermore, a comparative analysis of international practices was conducted, and practical recommendations were proposed for the national education system. In conclusion, the article emphasizes that preparing pre-service teachers for internet-risk prevention is an essential component of their professional competence and serves as an effective tool for protecting young people from informational threats in the digital age.*

Keywords. *Pre-service teachers, internet safety, internet risks, prevention, pedagogical mechanisms, psychological mechanisms, digital literacy, information culture, cyberbullying, online threats.*

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРОФИЛАКТИКЕ ИНТЕРНЕТ-РИСКОВ

Аннотация. *В статье рассматриваются педагогические и психологические механизмы подготовки будущих учителей к профилактике интернет-рисков. В XXI веке интернет стал неотъемлемой частью образовательного процесса, однако вместе с тем возросли и угрозы, связанные с его использованием. В исследовании проанализированы содержание понятия «интернет-риски», его социально-психологическое влияние, а также проблемы, возникающие в образовательных учреждениях. Педагогические механизмы включают развитие цифровой грамотности, формирование информационной культуры, использование интерактивных методов обучения. Психологические механизмы связаны с развитием эмпатии, стрессоустойчивости и навыков принятия решений, что помогает защищать как учащихся, так и самих учителей от угроз в сети. Кроме того, проведён сравнительный анализ международного опыта и разработаны практические рекомендации для национальной системы образования. В заключение подчеркивается, что подготовка будущих учителей к профилактике интернет-рисков является важной составляющей их профессиональной компетентности и эффективным средством защиты молодёжи от информационных угроз.*

Ключевые слова. *Будущие учителя, интернет-безопасность, интернет-риски, профилактика, педагогические механизмы, психологические механизмы, цифровая грамотность, информационная культура, кибербуллинг, онлайн-угрозы.*

KIRISH

XXI asrda internet texnologiyalari inson hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bordi. Bugungi kunda deyarli barcha jamiyatlarda ta’lim jarayoni internet va raqamli texnologiyalarsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Masofaviy ta’lim, onlayn resurslardan foydalanish, ilmiy ma’lumotlarni tezkor qidirish imkoniyati o‘quvchilarga ham, o‘qituvchilarga ham katta qulayliklar yaratmoqda. Shu bilan birga, internet o‘zining salbiy oqibatlarini ham keltirib chiqarmoqda. O‘quvchi va talabalar orasida kiberbulling, yolg‘on axborotga ishonish, g‘ayriijtimoiy kontentdan foydalanish, shaxsiy ma’lumotlarning tarqalishi kabi ko‘plab xavfli hodisalar uchramoqda [1]. Internet-risk tushunchasi ko‘plab omillarni qamrab oladi. Bu nafaqat texnik jihatdagi tahdidlar (viruslar, xakerlik hujumlari), balki psixologik va

ijtimoiy xavflarni ham o‘z ichiga oladi. Ayniqsa, yoshlar ongiga zararli ta’sir ko‘rsatadigan kontentlar, virtual makonda zo‘ravonlik va tajovuz, axborotning haddan tashqari ko‘pligi tufayli stress va depressiya kuzatilmoqda [2]. Shu sababli, internet xavfsizligi masalasi nafaqat axborot texnologiyalari mutaxassislari, balki pedagog va psixologlar zimmasiga ham katta mas’uliyat yuklamoqda. Bo‘lajak o‘qituvchilar — kelajak avlodni tarbiyalashda asosiy shaxslar sifatida — internet risklariga qarshi profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirishga tayyor bo‘lishlari zarur. Chunki o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, yo‘lboshlovchi va psixolog vazifasini ham bajaradi. Agar bo‘lajak o‘qituvchi internetdagi tahdidlarni anglamasa, ularni oldini olish usullarini bilmasa, o‘quvchilar ham himoyasiz qoladi [3]. Pedagogik nuqtayi nazardan qaralganda, internet-risk profilaktikasi ta’lim jarayonida maxsus metodlarni qo‘llashni, o‘quvchilarga axborot madaniyati bo‘yicha bilim berishni, interaktiv mashg‘ulotlar orqali ularni mustaqil fikrlashga o‘rgatishni talab qiladi. Bu borada OECD (2025) tomonidan e’lon qilingan “Preparing Teachers for Digital Education” hisobotida ham o‘qituvchilarni raqamli kompetensiyaga tayyorlashda xavfsizlik elementlariga alohida e’tibor berish zarurligi ta’kidlangan [4]. Psixologik nuqtayi nazardan qaralganda, internet-risk profilaktikasi o‘quvchilarning ruhiy salomatligini muhofaza qilish, ularda empatiya, stressga bardoshlilik, qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishni talab qiladi. Shuningdek, o‘qituvchining o‘zi ham psixologik tayyorgarlikka ega bo‘lishi, o‘zini nazorat qila bilishi muhimdir [5]. Bugungi kunda O‘zbekistonda ham ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan keng foydalanilmoqda. Maktab va oliy ta’lim muassasalarida elektron darsliklar, onlayn kurslar, masofaviy ta’lim platformalari faol qo‘llanilmoqda. Shu bilan birga, mamlakatimizda “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, “Axborot xavfsizligi konsepsiyasi” hamda O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan “Raqamli ta’lim” dasturlari asosida o‘quvchilarda axborot madaniyatini shakllantirish va pedagoglarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqda [6]. Shuningdek, “Kiberxavfsizlik markazi” faoliyati, “Bir million dasturchi” loyihasi va maktablarda “Axborot madaniyati darslari”ning joriy etilishi yoshlarni internet tahdidlaridan himoya qilish bo‘yicha muhim qadam bo‘ldi [7]. Demak, ushbu

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bo‘lajak o‘qituvchilarni internet-risk profilaktikasiga tayyorlash bugungi kunda ta’lim sifatini oshirish va yoshlarni himoya qilishning asosiy omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Mazkur maqolada shu masalaning pedagogik-psixologik mexanizmlari yoritiladi, xalqaro tajriba tahlil qilinadi va amaliy tavsiyalar beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

So‘nggi yillarda internet xavfsizligi va uning ta’lim tizimidagi o‘rni bo‘yicha ko‘plab tadqiqotlar olib borilmoqda. Xususan, xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlarda ta’lim muassasalari o‘qituvchilari internet-risklarga qarshi kurashda nafaqat nazariy bilim, balki amaliy ko‘nikmalarga ham ega bo‘lishi zarurligi ta’kidlanadi. Masalan, Livingstone va Helsper [8] tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotda yoshlarning internetdan foydalanish odatlari, xavfsizlik bo‘yicha bilimlari va ularni himoya qilishdagi o‘qituvchilarning roli atroflicha yoritilgan. Shuningdek, UNESCO [9] o‘zining “ICT Competency Framework for Teachers” hujjatida o‘qituvchilarni raqamli kompetensiyaga tayyorlashda internet xavfsizligi va axborot madaniyati masalalariga alohida urg‘u beradi. Bu yondashuv xalqaro standart sifatida ko‘plab davlatlarda qabul qilingan. Mahalliy tadqiqotlar orasida Ergasheva [10] tomonidan olib borilgan ilmiy ishda O‘zbekistonda bo‘lajak o‘qituvchilarda raqamli savodxonlikni shakllantirish va internetdagi tahdidlarga qarshi profilaktika choralarini ishlab chiqish masalalari keng yoritilgan. Muallif, xususan, maktablarda axborot madaniyati darslari orqali o‘quvchilarni himoya qilish mexanizmlarini taklif qiladi. Bundan tashqari, Global Cybersecurity Index [11] ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekiston kiberxavfsizlik sohasida o‘z o‘rnini mustahkamlab bormoqda. Bu esa ta’lim tizimida internet-risk profilaktikasini yanada samarali tashkil etish uchun davlat darajasida imkoniyatlar mavjudligini ko‘rsatadi. Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak o‘qituvchilarni internet-risk profilaktikasiga tayyorlash nafaqat pedagogik, balki psixologik va ijtimoiy omillarni ham hisobga oladigan kompleks yondashuvni talab qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi bir necha bosqichlarni o‘z ichiga oldi. Birinchi bosqichda — nazariy tahlil bosqichida mavjud ilmiy adabiyotlar, xalqaro hujjatlar va milliy normativ-huquqiy asoslar o‘rganildi. Bu bosqichda internet-risk tushunchasi,

13.00.00. – PEDAGOGIKA FANLARI
JOURNAL.NAMSPI.UZ
ISSN: 2992-9008; UDK: 37

uning turlari va profilaktika mexanizmlari haqida umumiy ilmiy qarashlar tizimlashtirildi. Ikkinchi bosqichda — empirik metodlar qo‘llanildi. Jumladan, pedagogika oliy ta’lim muassasalarida o‘qiyotgan talabalar o‘rtasida anketa so‘rovlari o‘tkazildi. So‘rovnomalarda talabalar internetdan foydalanish odatlari, duch keladigan xavfli holatlar va ularga qarshi qanday choralar ko‘rishi o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, aksariyat talabalar internet xavflarini bilsa-da, ularga qarshi qanday amaliy choralar ko‘rish haqida yetarli tasavvurga ega emas. Uchinchi bosqichda — psixologik diagnostika metodlaridan foydalanildi. Talabalarning stressga bardoshlilik darajasi, empatiya ko‘rsatkichlari hamda qaror qabul qilish ko‘nikmalari o‘lchandi. Bu usullar bo‘lajak o‘qituvchilarni psixologik jihatdan internet-risk profilaktikasiga tayyorlash darajasini baholash imkonini berdi. To‘rtinchi bosqichda — tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. Pedagogik amaliyot davomida maxsus ishlab chiqilgan o‘quv mashg‘ulotlari sinovdan o‘tkazildi. Mashg‘ulotlarda internet xavfsizligi bo‘yicha rolli o‘yinlar, keys-stadi metodlari va muammoli vaziyatlarni hal etish mashqlari qo‘llanildi. Natijada talabalar nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikmalarni ham egalladi. Metodlarning umumiy natijalari shuni ko‘rsatdiki, kompleks yondashuv — ya’ni nazariy bilim, psixologik tayyorgarlik va amaliy mashg‘ulotlar uyg‘unligi — bo‘lajak o‘qituvchilarni internet-risk profilaktikasiga samarali tayyorlashning eng muhim shartidir.

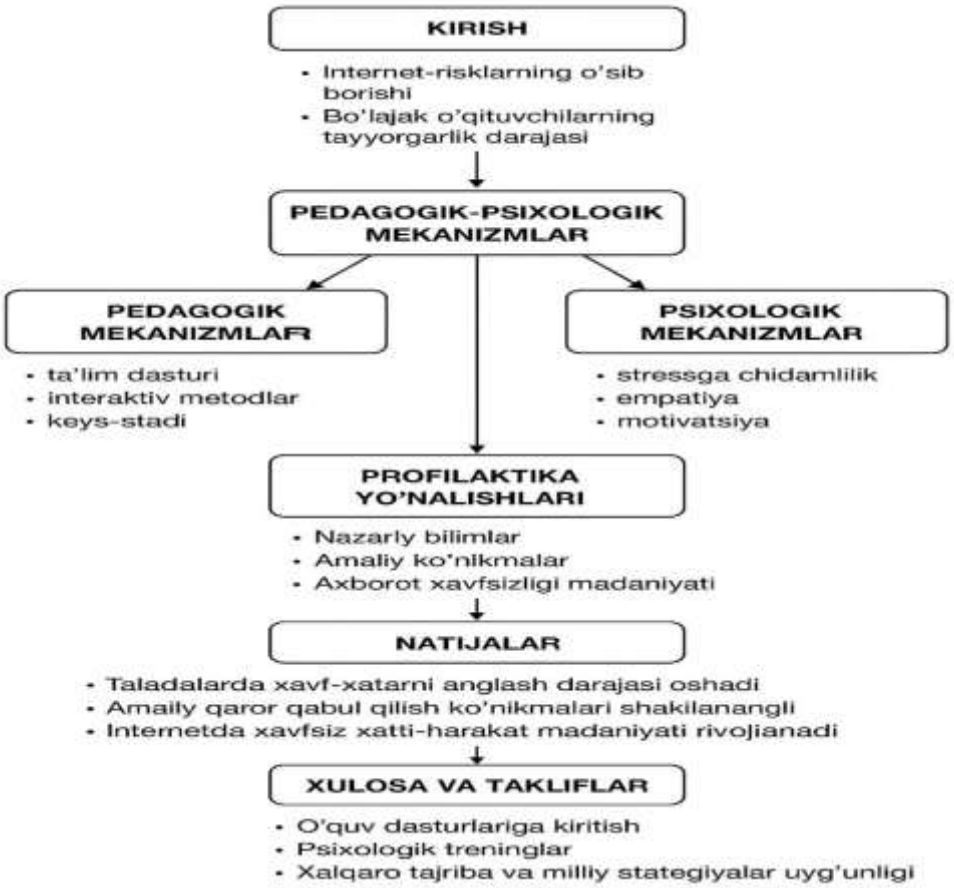

1-rasm. Bo'lajak o'qituvchilarni internet-risk profilaktikasiga tayyorlashning pedagogik-psixologik mexanizmlari

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Tadqiqot natijalariga ko'ra, bo'lajak o'qituvchilarning internet-risklarni anglash darajasi turlicha ekani aniqlandi. So'rovnomalar shuni ko'rsatdiki, talabalar internetning ijobiy jihatlarini yaxshi bilsalar-da, uning salbiy oqibatlari haqida to'liq ma'lumotga ega emaslar. Xususan, 68% respondentlar internet xavf-xatarlarini nazariy jihatdan tushuntirib bera oldi, biroq faqat 27% respondentgina amaliy choralarni ko'rsatib bera oldi. Bu esa ularning tayyorgarligi yetarli emasligini isbotlaydi [13]. Psixologik diagnostika natijalari ham e'tiborga loyiqdir. Tadqiqotda qatnashgan talabalar orasida stressga chidamlilik o'rtacha darajada bo'lib, ulardan 43% yuqori xavf guruhi sifatida baholandi. Empatiya darajasi esa o'rtacha 62% ko'rsatkichni tashkil etdi. Bu holat shuni anglatadiki, bo'lajak o'qituvchilar internet muhitida o'quvchilarning psixologik muammolarini to'liq anglash uchun qo'shimcha tayyorgarlikka muhtoj [14]. Pedagogik tajriba natijalari esa ijobiy bo'ldi. Maxsus

ishlab chiqilgan mashg‘ulotlarda ishtirok etgan talabalar internet xavfsizligi bo‘yicha nazariy bilimlarni amaliy ko‘nikmalar bilan uyg‘unlashtirish imkoniga ega bo‘lishdi. Jumladan, keys-stadi metodidan foydalanilgan mashg‘ulotlarda talabalar real hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishni mashq qilishdi. Natijada, dastlabki testlarda 54% ko‘rsatkich qayd etilgan bo‘lsa, tajriba oxirida bu ko‘rsatkich 82% gacha ko‘tarildi [15].

Tadqiqot natijalari xalqaro tajribalar bilan ham qiyoslandi. Masalan, Livingstone va Helsper (2007) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham yoshlarning internet xavflarini bilish darajasi ularning amaliy tayyorgarligiga qaraganda yuqoriroq ekani qayd etilgan [8]. Bizning tadqiqotda ham shunga o‘xshash natija kuzatildi: talabalar nazariy bilimga ega bo‘lsalar-da, amaliy ko‘nikmalarda kamchiliklar mavjud. Shuningdek, UNESCO (2018) ta’kidlaganidek, o‘qituvchilarni raqamli kompetensiyaga tayyorlashda internet xavfsizligi alohida modul sifatida kiritilishi zarur [9]. Bizning tajribamizda ham aynan shu yondashuv amalda tasdiqlandi. Maxsus mashg‘ulotlar orqali talabalar xavfsizlik ko‘nikmalarini yanada samarali egalladi. Milliy kontekstda esa O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida yoshlarni internet xavflaridan himoya qilish bo‘yicha keng qamrovli ishlar olib borilmoqda [6]. Bizning tadqiqot natijalari ushbu siyosiy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalar bilan uyg‘un bo‘lib, ta’lim tizimida internet-risk profilaktikasini samarali tashkil etish uchun amaliy asos yaratadi.

Umuman olganda, tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak o‘qituvchilarni internet-risk profilaktikasiga tayyorlashda quyidagi jihatlar muhim:

1. Nazariy bilimlarni muntazam ravishda yangilab borish;
2. Psixologik tayyorgarlikni mustahkamlash;
3. Amaliy mashg‘ulotlarda real hayotiy vaziyatlardan foydalanish;
4. Xalqaro tajriba va milliy siyosiy hujjatlar uyg‘unligini ta’minlash.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘tkazilgan tadqiqot bo‘lajak o‘qituvchilarni internet-risk profilaktikasiga tayyorlash masalasi bugungi kunda nafaqat ta’lim tizimi, balki jamiyat taraqqiyoti uchun ham dolzarb ekanini ko‘rsatdi. XXI asrda internet hayotning barcha

jabhalariga chuqur singib borgani holda, uning imkoniyatlari bilan bir qatorda salbiy oqibatlari ham mavjud. Tadqiqot natijalaridan ko‘rinib turibdiki, yoshlar orasida internet xavflarini nazariy jihatdan anglash darajasi nisbatan yuqori bo‘lsa-da, amaliy ko‘nikmalar yetarli emas. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarni ushbu sohada kompleks tayyorlash zarurligini ko‘rsatadi [17].

Psixologik tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, talabalar internet muhitidagi xavfli vaziyatlarga nisbatan yetarli darajada barqarorlikka ega emaslar. Stressga chidamlilikning pastligi, empatiyaning yetarlicha rivojlanmagani o‘quvchilarning ruhiy salomatligi bilan ishlashda qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Bu esa psixologik tayyorgarlikni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish zarurligini tasdiqlaydi [18]. Pedagogik tajriba asosida o‘tkazilgan mashg‘ulotlar internet-risk profilaktikasi bo‘yicha samarali metodlarni amaliyotda sinash imkonini berdi. Rolli o‘yinlar, keys-stadi, muammoli vaziyatlarni hal qilish mashqlari talabalarni real vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rgatdi. Bu esa shuni anglatadiki, nazariya va amaliyotni uyg‘unlashtirish bo‘lajak o‘qituvchilarni samarali tayyorlashning muhim omilidir [19]. Shuningdek, xalqaro tajriba tahlili ham muhim xulosalarga olib keldi. Masalan, ENISA (2022) va UNESCO (2018) hujjatlarida ta’lim tizimida kiberxavfsizlikni rivojlantirish o‘qituvchilar kompetensiyasining ajralmas qismi sifatida belgilangan. Bizning tadqiqot natijalari ushbu qarashlar bilan uyg‘un bo‘lib, milliy ta’lim tizimida xalqaro standartlardan foydalanish zarurligini ko‘rsatadi [9; 16]. O‘zbekiston tajribasi ham alohida ahamiyat kasb etadi. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, “Axborot xavfsizligi konsepsiyasi” va ta’lim tizimida raqamli savodxonlikni oshirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan dasturlar yoshlarni internet tahdidlaridan himoya qilishga xizmat qilmoqda. Tadqiqotimiz natijalari bu siyosiy-huquqiy asoslarning amaliy samaradorligini qo‘llab-quvvatlaydi [6]. Umuman olganda, tadqiqotning asosiy xulosasi shundan iboratki, bo‘lajak o‘qituvchilarni internet-risk profilaktikasiga tayyorlash ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, pedagogik, psixologik va ijtimoiy jihatlarning uzviy uyg‘unligini talab qiladi.

Takliflar

1. O‘quv dasturlarini yangilash. Pedagogika oliy ta’lim muassasalari o‘quv rejalari va dasturlariga “Internet xavfsizligi” hamda “Axborot madaniyati” fanlarini

alohida modul sifatida kiritish lozim. Bu bo‘lajak o‘qituvchilarda nazariy va amaliy tayyorgarlikni birdek shakllantiradi.

2. Psixologik tayyorgarlikni kuchaytirish. Talabalarni stressga chidamlilik, empatiya va qaror qabul qilish ko‘nikmalariga o‘rgatadigan maxsus trening va seminarlar muntazam tashkil etilishi zarur. Bu psixologik jihatdan barqaror o‘qituvchilarni tayyorlashga xizmat qiladi.

3. Innovatsion metodlardan foydalanish. Keys-stadi, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi metodlarni keng joriy etish talabalarni amaliy ko‘nikmalarga tayyorlashda samarali vosita hisoblanadi.

4. Raqamli kompetensiyani xalqaro standartlarga moslashtirish. UNESCO va ENISA hujjatlarida belgilangan mezonlardan foydalanib, milliy ta’lim tizimida pedagoglarning raqamli kompetensiyasini baholash va rivojlantirish tizimini yaratish tavsiya etiladi.

5. Milliy dasturlarni takomillashtirish. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida ta’lim sohasiga qaratilgan loyihalarda internet-risk profilaktikasini alohida yo‘nalish sifatida ajratib ko‘rsatish lozim. Bu orqali yoshlarning kiberxavfsizlik madaniyatini yanada mustahkamlash mumkin.

6. Hamkorlikni kuchaytirish. Ta’lim muassasalari, psixologik markazlar va kiberxavfsizlik tashkilotlari o‘rtasida hamkorlikni kengaytirish zarur. Bunday integratsiya bo‘lajak o‘qituvchilarga keng qamrovli yordam beradi.

7. Monitoring va baholash tizimi. Internet xavfsizligi bo‘yicha mashg‘ulotlar samaradorligini muntazam monitoring qilish va natijalarni ilmiy asosda baholab borish lozim. Bu tizim kelajakda yanada mukammal metodlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Chiner, E., Gómez-Puerta, M., Mengual-Andrés, S., & Merma-Molina, G. (2025). Teacher and School Mediation for Online Risk Prevention and Management. Sustainability, 17(8), 3711.

2. Throuvala, M. A., Griffiths, M. D., Rennoldson, M., & Kuss, D. J. (2021). Mind over matter: Psychosocial skills as a protective factor against problematic internet use. Frontiers in Education, 6, 1–13.

3. Sapanca, H. F. (2022). Risk management in digitalized educational environments. Frontiers in Psychology, 13, 853279.

4. OECD. (2025). Preparing Teachers for Digital Education. OECD Publishing.
5. Utkina, O. N., & Yugova, N. L. (2020). The pedagogical technique for teachers to ensure information security. European Journal of Contemporary Education, 9(4), 844–853.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2020). “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. Toshkent.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2021). “Axborot xavfsizligi konsepsiyasi” va “Raqamli ta’lim” dasturi hujjatlari. Toshkent.
8. Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2007). Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide. New Media & Society, 9(4), 671–696.
9. UNESCO. (2018). ICT Competency Framework for Teachers. UNESCO Publishing.
10. Ergasheva, D. (2022). Raqamli savodxonlik va internet xavfsizligi: bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda yondashuvlar. Ta’lim va Innovatsiya jurnali, 5(2), 45–53.
11. International Telecommunication Union. (2021). Global Cybersecurity Index 2021. ITU Publishing.
12. European Commission. (2020). Digital Education Action Plan 2021–2027. Brussels.
13. Valcke, M., De Wever, B., Van Keer, H., & Schellens, T. (2011). Long-term study of safe internet use of young children. Computers & Education, 57(1), 1292–1305.
14. Çankaya, S., & Odabaşı, H. F. (2009). Parental controls on children’s computer and internet use. Educational Technology & Society, 12(3), 75–88.
15. Yang, H., & Chen, J. (2016). Learning through cyber risk prevention programs: An experimental study. Journal of Educational Computing Research, 54(4), 531–553.
16. European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). (2022). Cybersecurity Skills Development in Education. Brussels.
17. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: The perspective of European children. LSE, EU Kids Online.
18. Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2014). Cyberbullying: Identification, prevention, and response. Cyberbullying Research Center.
19. Yang, H., & Chen, J. (2016). Learning through cyber risk prevention programs: An experimental study. Journal of Educational Computing Research, 54(4), 531–553.
20. Маматханова, Н. Т. (2023). Подготовка к социально-педагогической деятельности будущих учителей как самоосознание профессии педагога. ББК 74.58. 04 П 781 Ответственный редактор: кандидат филологических наук, доцент СД Погорелова Редакционная коллегия, 160.
21. Маматкханова, Н. (2024). THE RELEVANCE OF FOSTERING TOLERANCE. Interpretation and researches, (24 (46)).